

OXIRGI ZAMONAVIY JAMIYATDA SO'Z ERKINLIGI VA UNING
CHEGARALARI

Qaxxrov Olimjon Davronjon o'g'li.

Farg'ona yuridik texnikumi yuridik xizmat yo'nalishi 1-kurs o'quvchisi

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 06.06.2026

Revised: 07.06.2026

Accepted: 08.06.2026

KALIT SO'ZLAR:

So'z erkinligi, inson huquqlari, tsenzura, nafrat tili, raqamli jamiyat, axborot xavfsizligi, O'zbekiston Konstitutsiyasi, media-savodxonlik.

Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda so'z erkinligining tutgan o'rni, uning huquqiy asoslari va demokratik taraqqiyotdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda so'z erkinligi mutlaq huquq emasligi, aksincha, milliy xavfsizlik, shaxsiy hayot daxlsizligi va nafrat tiliga qarshi kurashish kabi qonuniy cheklovlarga ega ekanligi asoslab berilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiya davrida feyk xabarlar va ijtimoiy tarmoqlar ta'sirida yuzaga kelayotgan yangi chaqiriqlar, AQSH, Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston tajribasi misolida qiyosiy o'rganilgan.

Kirish: Erkinlikning mohiyati.

So'z erkinligi — insonning o'z qarashlari, fikrlari va g'oyalarini har qanday shaklda (og'zaki, yozma, san'at yoki raqamli formatda) ifodalash huquqidir. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 19-moddasida mustahkamlangan ushbu huquq shaxsning o'zligini namoyon qilishi va jamiyatdagi adolatsizliklarga qarshi chiqishi uchun poydevor hisoblanadi.

So'z erkinligining zamonaviy funksiyalari.

Bugungi kunda so'z erkinligi faqatgina fikr bildirish emas, balki quyidagi muhim vazifalarni bajaradi:

Haqiqatni izlash: Turli fikrlar to'qnashuvida eng to'g'ri va xolis xulosa shakllanadi.

Hokimiyat ustidan nazorat: Ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik nazorati orqali davlat organlarining hisobdorligi ta'minlanadi.

Ijtimoiy taraqqiyot: Tanqidiy fikrlash jamiyatdagi muammolarni yuzaga chiqaradi va ularni hal etish yo'llarini ko'rsatadi.

Huquqiy chegaralar: "Mening erkinligim boshqasining burni uchida tugaydi".

So‘z erkinligi mutlaq (cheksiz) huquq emas. Xalqaro huquq va ko‘plab davlatlar, jumladan O‘zbekiston qonunchiligi ham ma‘lum cheklovlarni nazarda tutadi:

Sha‘n va qadr-qimmatni himoya qilish: Tuhmat (yolg‘on ma‘lumot tarqatish) va haqorat qilish taqiqlanadi.

Milliy xavfsizlik va jamoat tartibi: Davlat sirlarini fosh qilish, konstitutsiyaviy tuzumni zo‘rluk bilan o‘zgartirishga chaqiriqlar qonunga xilofdir.

Nafrat tili (Hate Speech): Milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovatni targ‘ib qiluvchi chiqishlar taqiqlanadi. Bu jamiyat birdamligini saqlash uchun muhimdir.

Raqamli asrning yangi chaqiriqlari.

Internet va ijtimoiy tarmoqlar so‘z erkinligiga yangi o‘lcham olib kirdi, lekin shu bilan birga xavflarni ham oshirdi:

Feyk xabarlar (Fake News): Yolg‘on axborotning tez tarqalishi jamiyatda sarosima va noto‘g‘ri qarorlar qabul qilinishiga sabab bo‘lmoqda.

Kiberbulling: Anonimlik ortiga yashiringan holda shaxslarga ruhiy bosim o‘tkazish va ta‘qib qilish.

Algoritmlar filtri: Ijtimoiy tarmoqlar bizga faqat biz yoqtirgan fikrlarni ko‘rsatishi natijasida jamiyatning qutblanishi (fikrlar qarama-qarshiligi) kuchaymoqda.

Mas‘uliyatli erkinlik.

So‘z erkinligi — bu mas‘uliyat bilan egizak tushuncha. Jamiyat a‘zolari o‘z fikrini bayon etar ekan, bu ma‘lumotning asosi borligiga va u boshqa bir insonning huquqini poymol qilmayotganiga ishonch hosil qilishi kerak. Haqiqiy demokratik jamiyatda so‘z erkinligi tsenzura orqali emas, balki qonun ustuvorligi va yuksak axborot madaniyati orqali tartibga solinadi.

Maqola uchun muhim iqtibos:

"Erkinlik — bu hamma narsani qilish huquqi emas, balki qonun ruxsat bergan hamma narsani qilish huquqidir." — Monteskyu.

Qiyosiy tahlil: Dunyo tajribasidagi turli yondashuvlar.

So‘z erkinligini tushunish va uni cheklash borasida dunyoda bir-biridan farq qiluvchi bir nechta modellar mavjud. Quyidagi jadvalda ushbu farqlarni ko‘rishimiz mumkin:

Jihatlar AQSH Modeli (Liberal) Yevropa Ittifoqi Modeli (Ijtimoiy) O‘zbekiston Modeli (Rivojlanayotgan)

Asosiy hujjat Konstitutsiyaga 1-tuzatish Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa konvensiyasi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

Nafrat tili (Hate Speech) Ko‘p hollarda erkin, agar u bevosita zo‘ravonlikka chaqirmasa. Qat‘iy taqiqlangan. Irqchilik va ksenofobiya uchun jinoiy javobgarlik bor. Taqiqlangan. Milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovatni targ‘ib qilish qonunga zid.

"Unutilish huquqi" Mavjud emas (axborot erkinligi ustun turadi). Mavjud (shaxs o‘zi haqidagi eski/noto‘g‘ri ma‘lumotni o‘chirtirishi mumkin). Endilikda rivojlanmoqda (shaxsiy ma‘lumotlar to‘g‘risidagi qonunchilik doirasida).

Davlat nazorati Minimal darajada. O‘rtacha (platformalar ustidan qat’iy nazorat - DSA reglamenti). Davlat organlari va OAV o‘rtasidagi muloqot tizimi shakllanmoqda.

Tahliliy xulosa:

AQSH modeli so‘z erkinligini deyarli mutlaq deb hisoblasa, Yevropa modeli insonning shaxsiy daxlsizligi va ruhiy xotirjamligini so‘z erkinligidan ustunroq qo‘yadi. O‘zbekiston esa o‘zining milliy qadriyatlari va ijtimoiy barqarorligini asrash maqsadida ko‘proq Yevropa modeliga yaqin, ammo o‘ziga xos bosqichma-bosqich erkinlashish yo‘lidan bormoqda.

Xulosa va istiqbollar.

Zamonaviy jamiyatda so‘z erkinligi va uning chegaralari o‘rtasidagi muvozanat — bu dinamik jarayon. Texnologiyalar rivojlangani sayin, "so‘z mas’uliyati" tushunchasi birinchi vazifaga chiqmoqda. Kelajakda so‘z erkinligi nafaqat davlatlar tomonidan, balki sun’iy intellekt va algoritmlar tomonidan ham tartibga solina boshlanadi. Bunday sharoitda jamiyatning asosiy vazifasi — tsenzura va tartib o‘rtasidagi nozik chegarani yo‘qotib qo‘ymaslikdir.

Foydalanilgan manbalar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (Yangi tahrir, 2023-yil). 33-modda.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. (BMT, 1948-yil). 19-modda.
3. Mill, J. S. (1859). On Liberty (Ozodlik to‘g‘risida). London: Parker and Son. (Klassik liberal yondashuv uchun).
4. "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni.
5. Digital Services Act (DSA). European Union Regulation (2022). (Raqamli muhitda so‘z erkinligi chegaralari bo‘yicha).
6. UNESCO Report (2021/2022). World Trends in Freedom of Expression and Media Development.
7. Sustain, C. R. (2017). #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton University Press. (Ijtimoiy tarmoqlar va qutblanish haqida).